

۱۹۳۵ آغستوس

برنجی مبلد

تورکيات مجموعى

استانبول دارالفنونى تورکيات استيفرسى طرفندە نشر ايديليدى

دير :

کوبىلى زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنوننده « تورک ادبى تارىخى » مدرسى

استانبول — مطبعه حاسره

۱۹۳۵

نقد و تحلیل

غریبه شرق اثر لری

تورکیاته عائد مملکت مزده انتشار ایدهن اثرلر حقنده غرب محافل علمیه سنک نهلر دوشونلر کیرینی، نه کی تنقیدات و مطالعاتده بولودقلرینی کوسترمک، شهنسز، مجموعه مزک باشلیجه وظیفه لرندن برینی تشکیل ایدهر. ایشته بومقصدله، «کوپریلی زاده فؤاد بک» ک «تورک ادبیاتنده ایلك متصوفلر» ی حقنده فرانسیز انستیتوسی اعضاسندن موسیو «قله مان هو آر» له، آلمان تورکیا تحیلرینک «دوواهن» ی صایلان پروفیسور «مورتمان» ک و «بودایشته» دارالفنوننی تورک فیلولوژیسی مدرسی پروفیسور «ژول نهیموت» ک مختلف آوروپا علمی مجموعه لرنده منتشر تنقید و تحیللرینی عیناً ترجمه و نشر ایدیوروز.

کوپریلی زاده محمد فؤاد، تورک ادبیاتنده ایلك متصوفلر: تورکجه، استانبول، مطبعه عامره ۱۹۱۹، جلد ۸ - قطعه سنده ۴۴۶ صحیفه - متندن باشقه ۲ رسم و ۱۲ طاش باصمه سی موسیقی نوطه سیله.

محقق، تورکیاده دیکشن برشی وار. ایشته سزه، ذاهالیک سنه وار یوق، انتشار ایتیش بویوک برجلدک، وقتیه بیلدی کمز شینلرک هیچ برینه بکزه میور. بوزه یالکز یکی واقعهلر کشف ایتک ویا غیر کافی معلوما تمزی تماماً مقله قالمیور؛ بلکه طرز تحریری اعتباریه قوتلی تاثیرلر یاپیور: زیرا، غربی آوروپا دارالفنونلرنده اوکره تیلن تاریخی و ادبی انتقادک الک صیقی اصوللرینک بوراده تطبیق ایدیلدیکنی، تقدیره قادار کیدن رحیرتله کورو یوروز. اثر عثمانلی تورکجه سنده یازیلش اولدینی حالده فرانسیزجه دوشونولمشدر دینیه بیلیر: فی الحقیقه اکثریسی، بزم ایچون یونانجه کبی، مسلمان شرق ایچون علم لسانی اولان عربجه دن مقتبس علمی تعیرلر یاننده، مقابل فرانسیزجه کله لرک دوغرو دن دوغرویه نقل ایدیلش صورتلرینه ده راست کلیوروز. «کوپریلی زاده محمد فؤاد» استانبول دارالفنوننی تورک ادبیاتی تاریخی مدرسیدر، بوندن ماعدا «وطن پرورانه حسیاتیه معروف بر محرردر» [۱]. قوللاندینی لقب، اسکیدن تورکیایه نامدار صدراعظملر ویرمش شانلی برعائله بی خاطر لایتمده در. عثمانلی ایمپراطورلنی بو قیراطده مورخلره مالک اولمش اولسهیدی، بوملتک قلاسیک مؤلفارینک تاریخلرنده کی

ایلك بابلی دولدوران چوجوقه ماساللك حقی چوقدن ویریش اولاجقدی؛ وکوپرولور عیارنده دولت آدمیرینه مالک اولسهیدی، بوکون ایچنده چالقاندیغنی کوردیکمز حال ووضیته دوشمش اولمایه جقدی [۱].

«محمد فؤاد» ک خصوصی برکتبخانه سی واردرکه، بونده استانبول مطبعه لری نك هنوز غربی آوروپایه کله مش اولان صولک نشریاتنک یاننده، نادر وحتی اکثریسی یکانه یازمه نسخه لر بولونمده در؛ کتابیات قسمنده بولردن یکریمی قاداری قید اولونمشدر. بو مساعی آلترینک یاننده عمومی کتبخانه لرله خصوصی قولکسیونلرک قیصفا نجلقله صاقلادینی یازمه لری ده قوللانه بيلمشد: بولره عائد ویردیکی فهرسته، عددلری الی یدیدن آشای دکلر ۱ هر نوع تدقیقات و تحریات ایچون نه توکنمز بر معدن! ایشته بوسایه ده، بوندن اول طالعک بوسفور قییلرینه ربط ایتمه دیکی قارئلرجه غیر قابل وصول متعدد تورکجه مجموعهلر ده برچوق علمی مقاله لر نشر ایتمش اولان مؤلف، سیاسی احوال، کاغذک آزلی و عمله اجور اتنک بهالینگی مساعد اولور اولماز انتشار ایده جک اولان برصیر! غیر مطبوع اثرلرخی خبر ویریور. تمی ایده لم که بوامکان بر آن اول حصوله کل سین.

نیشمدیلک، مورخک، ایچریسنده اسکی، تورک ادبیاتنک ۱۴۵۳ ده استانبول فتحندن اول اورتا آسیا و آناتولی ادبیاتی کی شیمدی یه قادار پک آز تدقیق ایدیلش بر ساحه ده کی متبحرانه تحریاتنک نتیجه لرینی تکشیف ایتمش اولدینی دورت یوز کسور صحیفه یی قاریشدرمه طورلم. فی الواقع، بوجلد تماماً آیری ایکی قسمه منقسم ایسه ده، آرالرنده ینه فکری برتسلسل وارتباط موجوددر؛ ومؤلف بونک، حرکت ومواصلت نقطه لرینی تدقیق ایتمشدر. شویله که: برنجیسی برطریقت مؤسسی اولوب «دیوان حکمت» عنوانله معروف چقناججه منظوم دیوانک نامنه اضافت اولوندینی «شیخ احمدی سوی» یه، ایکنجیسی ده کذا بردرویش واناتولینک برخلق شاعری اولان «یونس امره» یه تخصیص ایدیلشدر.

«احمدی سوی» (تورکستان چینیده کی) آفصوآیالتنک «سایرام» نامیله معروف وبوشهردن ۱۷۶ کیلومتره مسافه ده واقع اوفاجق قصبه ده دوغمشدر [۱]. تاریخمهرینه آقان شاهیارک قوللرندن بری اولان قره صو ازرنده در. بومشهور متصوف هانکی دورده دنیا یه کلشدر؛

[۱] بومقاله نك ۱۹۲۲ ده یعنی استانبول دشمن اشغالنده ایکن یازیلدیغنی خاطراته لم [مترجم].

[۲] سایرام بوکون ا- پیجابددر [محمد فؤاد، ایلك متصوفلر، ص ۱۶۰ - نوط ۱].

بونک تاریخی شېه لیدر؛ میلادك ۱۱ نجی عصری اورته لرنده دوغش اولدینی قبول اولونه بیلیر. ترجمه حاله عائد افسانوی بره نظره عرض ایدن تواتره کوره، هجرتك ۵۶۲ (میلادك ۱۱۶۷) سنه سنده یوز یکر می یاشنی متجاوز اوله رق وفات ایتشدیر. اساساً ریاضت عملیه لرله مألوف برعائله یه منسوبدر؛ باباسی شیخ ابراهیم اورانك اك معروف درویشلرندن ایدی. مدرسه ده طلبه ایکن، بوکون «تورکستان» دینیلن وطاشکند - اورنبورخ خطی اوزرنده کی استاسیونلردن بری اولان «یسی» شهرینه کیتمشدی [۱]. بو یسوی (یعنی «یسی» یه منسوب) عنوانی اوزماندن قالمش، ونامی، مولدی اولان قصبه یرینه بو شهره مضاف اولار ق عمرینک صوکنه دکن دوام ایتشدیر. بوراده «ارسلان بابا» دن فیض آلمش اولسه کرکدر. فقط بو مرشدك، یسوینک معنوی تربیه سی خصوصنده کی تاثیر ی پک بویوک اولمالیدر. زیرا بو شیخ و امام، کنج احمدك شهره کلیشدن پک آز صوکر ا ارتحال ایله مشدر.

«بخارا» اوزمان سامانیلرک پایتختی اولق اعتباریله حائز اولدینی سیاسی اهمیتی غائب ایتمشدی. فقط «ماوراءالنهر» ایالتنک اسلام عالمی ایچون اك مهم مرکز اولار ق قالمشدی. بوراده، اسمنی «برهان الدین عبدالعزیز بن عمر» نامنده برندن آلان «آل برهان» نامیله معروف بر حنفی عائله حکم ایدیوردی. بو ذات ۱۱ نجی عصری صوکنه یاریمنده ویا ۱۲ نجی نك ایلك سنه لرنده یاشامش اولمالیدر. بو شهرده کنج احمد «شیخ یوسف همدانی» یه انتساب ایتش و بوده کندیسنی، ایلك ایکی مریدی اولان «عبدالله برقی» و «حسن انداقی» دن صوکر ا تکیه نك سوق و اداره سنه مأمور ایتشدیر. فقط «یسوی»، شیخنک کندیسنه تودیع ایتدیکی بو خدمته قالمش و بونی شیخنک دردنجی مریدی اولان «عبدالحالق غجدوانی» یه تودیع ایدره ك «یسی» یه دوئمشدیر. بونک سببی بیلینه میور.

تواتره کوره آلتش اوچ یاشنه کیرنجه زاویه سنك برکوشه سنه اوچ آرشین درینلکننده، شو حاله قسماً یر آلتنده، بر اعتکاف محلی یاپدیرمش و اوراده انزوایه چکیلیمشدیر؛ نته کیم دیوان حکمتك مختلف فقره لرنده بوکا اشارت ایدره. معافیله بوازوواء دنیادن ال چکمک ایسته یین صوفینک تخیل ایتدیکی قادر دوام ایده مه مشدر. هر طرفدن قوشوب

[۱] باقیکر: مارتین هارتمان، چین تورکستانی، تطبیق جغرافیا، ۳ نجی صیرا، ج ۴ - هاله ۱۹۰۸، ص ۱۰۵، نوط ۹۰ [آلمانجه].

کلن مریدلرک چوقاقی، اوکا، بونی ایسته‌دیکی قادار تمیدیه مساعده ایتمه‌مشد. منظم اثرلرینه نظر آ وقار، بصیرت و رزانت صاحبی بر درویش اولوب، عجمستانده کی طریقتداشارینک عادتلری خلافت اولارق، شریعت مقتضیاتنه قارشى لاقدی اظهار ایتزدی. اوغلی «ابراهیم» کندیسندن داها اول اولمشدی؛ فقط کوهر خوشناز (ویا شهناز) اسمنده بر قیز براقشدرکه، بوندن، حتی آرزوق مشکوک غلبه‌ک برنسل ظهور ایتمشدر. مشهور سیاح «اولیا چلی» کندیسینی بو سلسله‌یه منسوب عد ایدر.

«احمد» یسیده ارتحال ایتش اولوب اوراده مدفوندر. ۷۹۹ (میلادی ۱۳۹۶) ده «تیمور» رایحه قدسی دویان درویشک مرقدینی زیارت مقصدیه «طاشکند» ه کیتمش و خاک عطرنا کی اوزرینه بر بویوک بنا، بر تره انشاسنی امر ایتمشدر. بونی انشایه مأمور اولان، بو آبدیه زیارت ایدن اوروپالی سیاحلرک و خاصه ۱۹۰۵ [۱] روس علمی سفر هیئتک کشف ایتدیکی وجهله، «حاجی حسین شیرازی» اسمنده بری، بناء علیه شیرازی بر عجم ایدی. عجم مورخی «میر خوند» ک روایتنه کوره، بو محشم بنای اکمال ایچون ایکی سنه لازم کلشدر. شو حالده بو مؤلفک ویردیکی تاریخ ۸۰۱ (۱۳۴۸) اولارق تصحیح ایدیلیدر. نته کیم تره‌یه عائد کتابه بونی واضحاً اثبات ایتمشدر.

«احمدیوی» بر طریقت تأسیس ایتش وقواعدینی وضع ایله‌مشد. وطیبی مریدلرینه، هر مسلمان ایچون لازم کلن وجائبدن ماعدا، زهد و پرهیز کی اسلامک بوتون متصور فلرنده کورولن قیوداتی ده الزام ایتمشدر. فقط کندی طریقتی سائرلندن تفریق ایدمکک بر خصوصیت بولونمق لازم کلیوردی. اونک ایچون خصوصی بر سلاملاشمه طرزى وضع ایتمشدر: بو طریقت منسوبلرندن ایکی کیشی بر برلرینه تصادف ایدنجه هر ایکسی ده صول اللرینک آرقه‌سنی یره دوغرو چویرر، و صاغ قوللریله بر برلرینک صیرتی دولارلر: هر حالده متندن بویله بر شی آ کلاشیلور (ص ۱۱۴). درویشلر اجتماع ایدنجه، ذکر دینیلن خصوصی بر تعلیم یاپیلیر. احمد یسویینک مریدلری ایچون، پک غریب اولارق « ذکر آر» یعنی «دستره ذکرى» دینیلن برنوع ذکر موضوع بحثدرکه، بوتسمیه‌نک سببی، بو آیین انشاسنده بوغازدن چیقان سسبلرک بو آلت کورولتوسنه بکزه مه‌سیدر. ذکر شویله اولویور: «اللر ایکی اویلوقلر اوزرینه قونولور (طیبی درویش ترزیلر کی

[۱] مرکزی آسیا تدیقاتی بین‌الملل جمعیتک بولتنی، پترسبورغ، ۱۹۰۷ [فرانزجه].

باغداش قورارق اوطورمش اولہ جقدر) و کوبکے قادر کیرن درین بر شہیق ایلہ ہا سسی چیقاریلیر (یعنی رہلر داخلندہ کی ہوا تماماً اخراج ایدیلیر) ؛ بعدہ کوبکک آلتنہ قادر ایچ چکیلہ رک درین بر نفس آلتیر ؛ و بو، مارانغوزک بر تحتہ کسرکن چیقارندینی کورولتویہ مشابہ بر طرزده ، اوزاتیلیر . پک واضحدرکہ بویلہ شدتلی بر تمرین ، اوقادار چوق دفعہ تکرار ایدیلنجه ، دماغہ تاثیر ایدہ رک بونی جذبہ حالندہ بر اویوشوقلغہ اثنا ایدر . اساساً متصوفلرک آرادینی حالده بودر . بوسایہده، حسک فوقندہ کی عالم ایلہ تماسدہ اولدقلرینی تصور ایدرلر .

احمد یسویںک بویوک مزیتی، فکرلرینی نقل ایچون تورک لسانی واسطہ اتخاذ ایدن و بو صورتلہ مسلمان اورتا آسیا مدنیتک بیان آلتی اولان عجمجہنک تاثیراتندن کندی قورتاران بر تصوف جریانی وجودہ کتیرمش اولہ سیدر . بوعتبار ایلہ ، آنا دہلی تورکجہ اولان ہر فردک منت و شکرانہ لایقدر : معلومدرکہ، لہجہلری آرارندہ پک آز فرقلہ، بولسان، سیبیریانک جنوبندہ کی اورخوندن بالقان یاریم آطہ سندہ کی بوسنہ ہر سکہ قادر، عظیم بر ساحدہ حکمفرمادر . اونک ایچون « دیوان حکمت » اسمندہ کی اثری، اصلی متن اللہ اولسہیدی، بولسانک اکاسکی آبدہ لرندن بری اولاجق، زیرا همان همان « قوداتقوبیلک » ایلہ ہزمان و « تومسن » ایلہ « رادلوف » طرفندن اوقونمش اولان کتابلہرہ نظر آ یالکز اوچ عصرلق بر زمان فرقی کوسترمش اولہ جقدی .

فقط ایش بویلہ دکلدر . « احمد یسوی » یہ عطف ایدیلان منظوم اثرک یازیش اولدینی شرق تورکجہ سنک، نسبتہ یکی اوصافدہ بولوندیغنہ ایچہ زمان اول نظر دقتی جلب ایدنلر اولمشدر [۱] . « فؤاد » دہ، طبیعی، بونی ہر حالہ بیلہ جکدی ؛ و نتہ کیم اودہ بو خصوصدہ عینی طرزده مطالعہ بیان ایدیور . حتی یسویںک، کندی نامی آلتندہ کورولن شعرلرک حقیقی ناظمی اولوب اولمادینی بیلہ سؤالہ دکر . « فؤاد »، بونلرک، عینی طریقہ منسوب وعینی اسمی طاشیان، فقط داهامؤخر بردورہ ، مثلاً میلادک ۱۴ نجی ویا ۱۵ نجی عصرلرینہ منسوب اولان بر دیگر شاعرک اثری اولدینی فرضیہ سنی ایلری سورویور : زیرا لسان، داهامؤخر دکلدر، دیور .

ہر نہ حال ایسہ ، بومسلمان عزیزک نامی آلتندہ رواج بولان شعرلر مجموعہ سی، اورتہ

[۱] بونظمارک صحت و موثوقیتی حقندہ باقیکن : مارتین ہارتمان، تورکستاندہ کتابچیلق و باضمہلر، برلین السنہ شرقیہ مکتبی مجموعہ سی ، ج ۷ ، (۱۹۰۴) ص ۷۹ الخ .

آسیادہ خلقجہ پک مرغوبدر : ہپسی دہ یکی یازمہلرہ مستند اولمق اوزرہ استانبولہ بر، قازاندہ دورت ، طاشکندہ بر (طاش باصمہ سی) طبعی اولمہ سی ، بورالردہ اثرنک تقدیر اولونوب اوقونمقدہ و آرانمقدہ اولدیغہ برر دلیدر . «احمدیسوی» ہرنہ قدار بویوک برشاعر دکلہدہ ودرین برمتصوف اولمقدن باشقہ برشہرت ادعاسندہ بولونمورسہدہ ، اووقتہ قدار یالکز عجمجہیہ کچمش اولان صوفی فکرلرینی تورک لساننہ ترجمہ ایتک وکندیلرینہ مال ایتک صورتیلہ ، وھنوز اسلامیتہ یکی کیرمش تورک قومنی تربیہ ایتمش اولمق اعتباریلہ ، بویوک بر مزیت ابراز ایتشدہر . بوندن ماعدہ ، مؤلفمزہ نظرآ ، بودورلردہ داھا موجود اولدینی فرض ایدیلن خلق تورکیلرنہ کی ملی عنعنہیہ صادق قالشدہر . واقعا المزدہ بوکا حائد هیچ بردلیل واثبات یوقسہدہ ، بونی قبول ایتہمک ایچوندہ برسبب کافی موجود دکلدہر . خلاصہ ، بو ادبی نقطہ نظر دین ، « احمد یسوی » ، محمد دینک اورتا آسیاہ ادخالندن اول کندی ملتداشلرینہ مانی وبودی اثرلرینی مال ایتک ایچون مجاہدہ ایدہن مجھول ترجانلرک پیرویدہر .

احمد یسویک تأسیس ایتدیکی طریقتدن متشعب دیگرایکی طریقت بری «نقشبندی» دیگرکی «بکتاشی» در . اولکیسی ماوراءالنہر وخراساندہ اوقادار جابوق انتشار ایتش ایسہ ، بونک سبی ، یسویلرک بوکا یول آچش اولملہ لیدر . مع مافیہ بونلرک داھا اوزاقلرہ قدار کیتدکلری و تورکیادہ برچوق منسوبلری بولوندینی دہ معلومدر . «بکتاشیلر» کلنجہ ، بورادہ آکلاشمق لازمدر . بو طریقت ، واقعا ، حاجی بکتاشک نامیلہ آکیلر و تأسیس کیفیتی اوکا اضافہ اولور . بونک یکیکچریلکک تأسیسی وبو انضباطسز ملی محافظ اوردوسنک ۱۸۲۶ تاریخندہ کی الغاسی صیراسندہ کی رولی ، وبالاخرہ ، اربابی ایرکچ (احراق بالنار کیفیتنی تطبیق ایتہن ملتہرک رافضیلری ایچون بو تعمیری قوللانمق جائزہ) دار آغاچنہ لایق اولان «حروفیلک» مذہبیلہ عقائدینک ناصل تفسیخ ایتدیکی معلومدر . آنجاق ، منسوبلرینہ اضافہ اولونان بواسمک یا کلش قوللانیلمقدہ اولدینی پک اوقادار معلوم دکلدہر . «بکتاش» ، مورخ عاشق پاشازادہ نک بر فقرہ سندن آکلاشیلدینی وجہلہ ، عثمانلی ایمپراطورلغنک تأسسندن اول آناطولیدہ رلشمشدی ؛ واورادہ هیچ بر طریقت تأسیس ایتمش دکلدی . بوکون نامنی طاشیان طریقت ، آنجاق ہجرتک ۹ نجی (میلادک ۱۵ نجی) عصرندہ وجودہ کلش و حقیقی مؤسس اولمایان بو عزیز متصوفی پیر اتخاذا ایدہرک اونک مبارک اسمنک حمایہ سی آلتہ کیرمشدر . ایشتہ یکی وثیقہ لردن بو آکلاشیلور . بناء علیہ شیمدی یہ قدر «ژورژ

یاقوب» ك «بكتاشیه» و «م . چودی» نك «اسلام آنسیقاپه دیسی» نده کی ویردکری معلومات اوکا کوره دوغرولتولوق لازم کلیر .

۲

حاجی بكتاشك نامی بزی «آناطولی» یه کتیریور. اموی و عباسی خلیفه لری عسکرلرینك متادی آقینلریله خراب اولمش و بویوك بر مقدارده اسیر آوی ایچون مساعده بر میدان تشکیل ایتمش اولان بو بدبخت قطعه ده ، پارلاق ماضیسنه عائد اولوق اوزره ایمپراطورلق دوری آبدلرینك تنها خرابلرندن باقیه برشی قالمامشدی . «سلجوقیلر» طرفندن «ماوراء-النهر» دن کتیریلن کوچیه تورك قبیله لرینك حلولی ، زحمتسزجه وقوع بولمشدی . یالکز ۱۳ نجی عصرده یکی برحیات آثازی کورونمکه باشلاپور؛ برنجی «علاءالدین کیقباد» آلتون پاره لر ضرب ایتدیریور (سلفلری یالکز کوموش پاره ضرب ایتشلردی) ، سوریه دن معمارلر کتیرتورك جامعلر یاپدیریور، عرب لساننده کتابلر یازدیریوردی [۱] . خلفلری زماننده ، خاندانك اجرا آتی فارسی لساننده یازان مورخلر بولونویور . عائله سی اسکی «باقتریا» ده کاش «بلخ» شهرینه منسوب «جلال الدین رومی» قونیه ده (مولوی دیدکری) دوز درویشلر طریقتی تأسیس و بونك اخلاقی دستورلری «مثنوی» اسمنده کی اثرنده کوزل فارسی بیتلره وضع ایدیور. بونکه برابر، تورکجه ، خاندانك وخلقك تکلم لسانیدر. آنجاق، هنوز ادبی بررول اوینایه جق قادار اینجه لمه مشدر . هنوز تبیل حالنده در . بو دوره عائد شعرلر و نثر پارچه لری قالمشدر . بونلر تورك لسانك تمامدیی نقطه نظرندن اهمیتلیدر ؛ فقط بو نیم مدنیلرک ادبی انکشافلرینك تدقیق ایچون اوقادار مهم دکلر .

« یونان - روما وخریستیان افکار و عنعناتی بقایاسیله دریجه مشبوع » بر محیطده (ص ۲۳۱) خریستیانلغك ایلک جماعتلرینك تأسس ایتدیکی آناطولی، دینی - تصوفی بر فعالیتك مرکزی ایدی: ایراندن ، مصردن ، عراقدن ، سوریه دن ، خراسان و ماوراء-النهر دن هر طرفه درویشلر قوشوب گلشدی ؛ خلافتك شرق ایالتلری ایچون بونك سببی بسیطدی : چونکه موغول استیلا سندن قاجیورلردی . «شمالی آفریقا» بیله بورایه واعظلر

[۱] «وؤلفك بیاناته رغماً، روم سلجوقیلری طرفندن براقیلان معماری آبدلرند تورکلكه عائد بر شی بولوق ممکن دکلر .

کوندہ ریوردی؛ بوکاشاهد «عقیف الدین سلیمان التلمسانی» [۱] در. روم سلجوقی سلطانلرندن «علاءالدین کیقباد اول» ک اوغلی «غیاث الدین کیخسرو ثانی» زماننده «بابا الیاس خراسانی» نک مریدی «بابا اسحاق» نامنده بری کندیسنه پیغمبر سوسی وریوردی، وخلق، تونیسه ده حکومت سورده حکمدار علیهنه قالدیریوردی؛ حکومتک ضعفندن استفاده ایدهرک آماسیه، توقاد و سیواس جوارنده برچوق مرید طوپلامشدی؛ سلطانده «قبادیه» قلعه سنه التجایه مجبور قالمشدی. بورادن آنجاق قوماندانلرندن بری اولان «مبارز الدین آرمغانشاه» طرفندن قورتاریش اولوب، بوذات، عاصی بی آماسیه ده محاصره ایتمش وکندیسنی اسیر ایدهرک ۱۲۳۹ ده [۲] اعدام ایله مشدر. بویالانجی پیغمبرک طرفدارلری «بابائی» نامیله معروفدرلر.

۱۶ نجی عصرده ینه عینی حوالیده راست کلدیکمز و «ابن بطوطه» نک بزه طایتیدردینی «اخیر» [۳] تماماً باشقه ایدیلر. عرب سیاحتک سوزینه اعتماداً، بو «آخی» اسمنک «قارداشم» معناسنه کن عربجه کله اولدینی ظن ایدیشدی؛ حالبوکه اخیراً موسیو «ژ. دهنی» مسئله نک «اصیل، جو مرد» معناسنه کن خالص تورکجه «آقی» کله سنک تلفظ فرقدن عبارت اولدیغی اثبات ایتشدر [۳]. بو، تصوف پرده سی آتنده تماماً بر اصناف جمیتی، کیزی بر جمعیتدر. «ابن بطوطه» آناتولینک بوتون شهرلرنده، حتی اوزمان «آلتون اوردو» یه عائد «آراق» شهرنده بیله بونلرک تکیه لرینی بولشدر. بونلرک اجنبی مسافر قبولی و بونلره ییه جک، یانه جق تأمینی ایچون اولدینی قادار هر نوع استبدادله مجادله و ظالم حکمدارلرک یاننده کی زوربا و اشراقی اورتهدن قالدیرمق ایچونده پک دیدیشکن اولدقلرینی قیدایدنر. دیمک که بونلرده سیاسی قتللر یاپیورلردی. بواعتبار ایله، جنکیزک طورونی «هولاکو» طرفندن برقاچ سنه اول صوک ملجالی یقیلمش اولان «اسماعیلر» ه التحاق ایدیورلردی. کندیلرینه «فتیان» یعنی ییکیتر عنوانی ویرن جمعیت اعضاسی، آراننده «آخی» نامیله بررئیس انتخاب ایدیورلر، بررئیس اونلره بر اجتماع

[۱] «میکله آمار» ک ۱۰۰ نجی سنه دوریه سی نسخه سنه باقیکنز: ج ۲، ص ۲۶۳ و متعابده بوکا عائد یازدینم مونوغرافی.

[۲] باقیکنز: قله مان هوآر، کوچوک آسیاده عربجه کتابه، رساله مخصوصه؛ هامر، عثمانلی دولتی تاریخی، ج ۱، ص ۴۴.

[۳] سیاحتنامه، ناشر و مترجملری، ده فرهمری و سانکینه تی، ج ۲، ص ۲۶۰ الخ؛ کذا ده فرهمری، ژورنال آزبایک، ۴ نجی صیره، ج ۱۶ (۱۸۴۰) ص ۶۸ - ۷۰.

[۴] برهان قاطع صاحبی عاصم افندی ده غیور و سخی کیمسه لره «آقی» دینلیدیکنی وبالاخره اوسته باشیلرده اطلاق ایدیلدیکنی سوبلر.

وانزوا یرې تامین ایدیور، وبوراسنی خایلر، شمدانلرله تزیین ایدیوردی. هربری کوندوزین کندی ایشاریلرله اوغراشیور، و آقشاملری قازانچلرینک محصولی رئیسارینه کتیریور، بوسایهده اجتماع یرلرینک ادارهسی ایچون لازم کان میوه و طعاملری تدارک ایدیورلردی. برمسافر کلیرسه اوکا آقشام یمکی اکرام ایدیورلر، ویا لکنز قالدقلری زمانده برلکده یمک ینیور، تغنی ویا رقص ایدیورلردی.

بوجهیت یالکنز آناطولییه مخصوص دکلدی؛ بوتون شر نه یاییلمشدی. عرب مورخی «ابن طقطقه» ۱۱۸۰-۱۲۲۵ تاریخلرنده سلطنت سورن عباسی خلیفه سی «ناصر لدین الله» مناسبتیه بوندن بحث ایدیور. بو ذات «امامی» یعنی «شیعی» ایدی [۲]. «فتوه» طریقتنک نشانلرینی طاشیوردی و بونی باشقهلرینهده تفویض ایتشدی؛ ۱۳۱۰ ده کندیسینی بو طریقتهک پیری، رئیس اعظمی اعلان وزماننده کی حکمدارلردن کندیسینک بوصفتی طانیملرینی طلب ایتدی. [۳]. برچوق کیمسه لر کندیسینی یدندن طریقتهک علامتلری اولان و پدردن انتقال ایدن معین طرزده کی شالوار، جاکت و سائر البسه یی و عادت اوزره شکانی سلفلرینه علاوه ایتدیکی برقوپه یی تسلیم ایتشدر [۴]. فیندیق آتیور و برچوقلرینه بونی اوکره تیوردی [۵]. داها صوکرلری ۱۵ نجی عصرده، اسرارک ایضاحنی حرفلرک ترکبنده ارایان و یوقاریده وجودینه اشارت ایتدی کمز «حروفی» رافضیلکنکینه آناطولیده یاییلدیغنی کوریورز. اولکی عصرک صوکر بعنده «فضل الله استر آبادی» طرفندن تأسیس ایدیلن بومذهب، مرتدانه عقیده لرله، داها تأسیس آنندن بری حاجی بکتاشک ولایتی آلتنه کیمش اولان یکیچریلر طاقنی، تفسیخه اوغراشمقده کچیکمه مشدی. بومذهب داها بوکون بیله موجوددر. منسویینی ۱۸۲۶ ده تماماً داغیتلمش اولدقلری حالده داها یاشایور؛ مع مافیله بونلر الیوم «بکتاشی» نامی آلتندم. طانیمنقده در.

[۱] کوپرلی زاده طرفندن، ص ۳۳۱، نوط ۱ ده ذکر ایدیلن «یحیی البرغازی» نك. فتوتنامه سندن بو جهت تحقیق ایدیور. بونسخه، فرنکار طرفندن اسکندریه دآلینوب آناطولیده. صایبلغه چیقارلمش یازمه لره مستنداً تألیف ایدلمشدر.

[۲] فخری، ده زبورغ طبعی، ص ۳۴۳؛ ترجمه سی، آمار، ص ۵۵۲

[۳] ابوالفدا، تاریخ، استانبول طبعی، ج ۳، ص ۱۱۹

[۴] دوزی، عرب لغتینه علاوه، ج ۲، ص ۲۴۱

[۵] کذا، ج ۱، ص ۵۵۹

ایشته ۱۳ نجی عصرک صوکنده روم سلجوقیلرینک سقوطلی زماننده کی انقلابلر،
و ۱۴ نجی عصرده ایچلرندن عثمانلی ایمپراطورلغنک چیقہجنی طوائف ملوکک ظہوریدرک،
درویشلرک خلق اوزرنده کی نفوذنی عظیم بر درجہده آرتدیرمشدر . سلطانلرک سیاسی
نفوذی بیتدیکی یرده متصوفلرک معنوی ساحہلری مضطرب روجلره ملجأ اولویوردی .
حکومتلرده، بونلرک آسایشی محافظه ایچون عرض ایتدکلری بواسناداکاهدن استفاده ایتکی
اهمال ایتمهشلردی . اورتا آسیادن طائلسیله برلکده کلن جلال الدین رومینک، قونیہ
سلطانلری نزدنده کوردیکی معاونت وحایه، بوکلی ملاحظاته مستند اولمالیدر .

۴

ایشته شاعر «یونس امره» ۱۳ نجی عصرده، بواولدجہ چالقاتیلی محیطده دوغمشدر [۱].
اوندن اول خلق شعری «اوزان» لر النده ایدی . تورکار، تونغوزلرک شامانلرینه، آلتایلیلرک
«قاما» لرینه و قیرغیزلرک «باقسی» لرینه بو اسمی ورییورلردی . بونلر عینی زمانده هم سحر باز،
هم رقاص ، همده قوبوز چالار خواننده ، همده سائر نیم مدنی اقوامده اولدینی کی
طیب ایدیلر . روم سلجوقیلری تاریخی یازان «ابن بی» نک قید ایتدیکی کی، داستانی
ماهیتده اولان شعرلری، نامدار باشبوغلرک مناقبی ترنم ایدیور، وبوصورتله منی عنعناتی
محافظه ایلورلردی . بو داستانی تورکولردن ایسه، زمانمزه قادر هیچ برشی قالمامشدر .
«یونس امره» نک مزیتی اودوردن قالان برقاج شعر ایله جلال الدین رومینک اوغلی ومولوی
طریقندنده خلقی اولان «بهاء الدین ولد» نک نظم ایتدیکی بیتنردن صوکر ، خلق لسانی قوللانمق
صورتیله تصوفی بیتلر نظم ایتمه سیدر . عرب وعجم عروضنک قواعدنی (قیسه و اوزون
هجلری فرق ایتمین) تورکجه یه تطبیقدن واز کچرک، یالکز، فرانسزجهده اولدینی کی
هجلری پارمقله صایمق صورتیله (هجه حسابی ایله) اکتفا ایتمشدر .

بو درویشک بر منقبه و برده تاریخی واردر . «حاجی بککاش» منقبه سی، یونسی، پیرینک
مریدی صایمق ایسته یور . «یونس فقیر» برایشچی اولوب ، بر قحطلق سنه سنده ، عزیز

[۱] اسکی آناتولی تورکجه سنده «بووک قاردهش» معناسته کلیمور . باقیکز : مارتین هارتمان،
اسلامی شرق ، ج ۴ ، ص ۱۴۴ ؛ ژ. ه. مورتمان ، برلین السنه شرقیه مکتبی بولتی ، ج ۵ ،
قسم ۲ ، ص ۱۶۸

بولوب ، اوکا هدیة اولوق اوزره بر مقدار آلیج کتیرمش و مقابله بوغدای ایسته مشدر . عزیز کندیسنی بز قاق کون مسافر ایتمش ، صوکر «یونس» عودت آرزوسنی اظهار ایدنجیه « حاجی بکتاش » کندیسنه ، ایسته دیکی بوغدامی یوقسه همتی می اولدیغنی اوچ دفعه صورتیرم مشدر . « یونس » بوغدای اولدیغنی سویله نجیه ، بوغدای کندیسنه ویرلش و « یونس » حرکت ایتمشدر ؛ فقط یوله ، عزیزك التفاته او قدر بی ادبانه جواب ویرمکه بر قباحت ایشله دیکنی آکلامش وهان کری دونمش و جرمی اعتراف ایله مشدر . بونک اوزرینه عزیز کندیسنه « طپدوق امره » اسمنده دیگر بر درویشی بولمسنی توصیه ایتمش ، اوده بونک معینه کیره رک ، تکیه سی ایچون یاقه حق اودون تدارکیله مشغول اولمش و بو خدمتی قرق سنه دوام ایتمشدر . بو زمانک نهایتنده بر درویشلر اجتماعنده « یونس کوبنده » دنیلن بر الهیجی نك دیلی طوتولمش ؛ بونک اوزرینه « طپدوق امره » اودونجی سنه دونه رک ، صنعتکارک یرینه تغنی ایتمسنی امر ایتمش ، و بو دقیقه دن اعتباراً بلیغ تصوفی نظر و خلق تورکیلری سویله مکّه باشلامشدر .

منقبه بویه ؛ فقط تاریخ نه دیور ؛ بونک ویردیکی معلومات ، پک جزئی ، غیر کافی و بعضاً متضاددر ؛ بوکاده بعض افسانه وی جهتلر قاریشیور . بو معلوماتی خلاصه اینده لم . یونس (آنقره ولایتنده کی) سیوری حصار ویا (قسطمونی ولایتنده کی) بولی مضافاتندن سقاریه جوارنده کی کویلردن برینه منسوب بر تورکن کویلیسیدر . هر نه قادر تصوف حاده سندن کچمک آرزوسنده ایدی ایسه ده ، بوکا آنجاق « طپدوق امره » به انتسابدن صوکر ا موفق اولایلمشدر . مع مافیه آناتولی درویشلری آرمه سنده محفوظ قالان بر تواتر ، موغول استیلا سی عقیبنده بخارادن کله « سنان افندی » ویا « سنان آتا » دن فیض آلمش اولدیغنی سویلرکه ، بو ، احمدی سونک ، معنویاته اولان تأثیرینی اثبات ایدر . اثری ، اودونجیمی اولدیغنی شیخی ایچون بو صمیمی ارتباطی محافظه ایتدیکنی کویستر کده در . عجبا سوریه طریقله مکّه به حاجیغه کتیدی ؟ عینتاده وعظ کرده بولوندی می ؟ کندیسنه عطی ایدیلن بویه بر سیاحتی علناً ایماییدن بیتلر کندیسنک دکلدیر . شیخنک وفاتندن صوکر ا بونک مریدانی کندیسنک اطرافنی آلمش و کندیلرینه مرشد اوله رق طایمشلردر . ۱۳۰۷ دن صوکر ا کی سنه لردن رنده ارتحال ایله مشدر .

فی الواقع ، وفاتنک حقیقی تاریخی بیلنه میور . حقیقه زده مدفون بولوندیغی ده مجهولدر . زیرا نامی آلتنده طاینان تربلر پک چوقدر . بونلردن بری بروسه ده در ،

یواختال وارد اوله ماز. چونکه «یتینیا» نك پاختی داها او زمان هنوز رشیم حالنده بولونان عثمانلی اولک سینه عائد دکلدی . بر دیکری بو کون (آیدین ولایتنه منسوب بر سانجاق اولان) صاروخان ولایتک امره کوینده ، قوله ایله صالحلی آراسنده در ؛ بر دیکری ارضروم اوواسنده ، پالان دوکن داغلی اتکنده واقع دوه جی کوینده در ؛ داها بر دیکری کیچی بورلو قصبه سی جوارنده کولک شرقنده واقع بر کویده در . نهایت بر دیکری ده ، که اک محتملی در ، «نفحات» ک «لامی» طرفندن یاپیلان ترجمه سنده مذکور اولدینی وجهه ، سقاریه و پورصوق ملتقا سنده واسکیشهردن آنقریه کیدن شمندوفر خطنک صاری کوی استاسیوننده واقع بر زیارتگاهدر .

«یونس» عجبا حقیقه یوقاریده سوبله دیکمز دورده یاشامشیدر، یوقه بومشکوکتیلر ایچنده یا کلیش خبر آلمش بر مؤرخک خیالندن اویدوردینی بر تاریخک قارشیسنده می یز ؟ «یونس» ک ۱۴ نجی عصرده یاشامقده اولدیغنه عائد المزده قطعی بروشقه وارد : ۱۴۳۸ ده مراد ثانی دورنده ، «اوره نوس اوغلی علی بک» قومانداسنده کی عثمانلی اوردوسی «اردل» ی استیلا ایش و بورادن ۷۰۰۰۰ اسیر کتیرمشدر . بونلر آراسنده اون دورت یاشنده بر کنج بولونمشدر که اسمی مجهول قالمشدر . فقط مولباخده اسیر ایدیلنلر آراسنده بولوندینی ایچون «مولباخی» دیه معروفدر . ادرنه ، برغمه ، بروسه و ساقیزده یکر می ایکی سنه یاشامش و بعده مملکتنه دونمشدر . ایشته بو ، تورکیا حقنده یازدینی کتابده ، یونسک ایکی خلق تورکوسنی غوتیک حر فلرله نقل ولایتینجه یه ترجمه ایتمشدر ؛ وینه بو ، کون کی آشکار اوله رق کوستریورکه ، یونس ۱۵ نجی عصر اورتیه سنده آناتولیده رغبتده ایمس و آلپیلری پک یوکسک بدرجه ده تقدیر اولونمقده ایش [۱] .

هیچ بکله نه یین بر طرزده محفوظ قالمش اولان بو ایکی آلپی ، مطبوع دیوانلرده یوقنر ؛ بو دیوانک بر چوق نسخهلری کرک شرق و کرک اوروپا کتبخانه لرنده موجود بولونمقده در . بناء علیه «دیوان» نامی آلتنده کی شعرلر مجموعه سنک ، زمانه قادار حقیقادی نی پک محتملدر . آکلایشیلان ، مجموعه ، بو طریقت منسوبلرندن بر دزویش طرفندن طویلانمشدر . حقیقه موثوقتی ثابت اولانلر ، یالکیز ، مولباخی اسیر طرفندن صورتلری نقل ایدیلش ایکی پارچه

[۱] باقیکنز : هامر ، یوقاریده مذکور اثر ، ج ۲ ، ص ۲۹۰ و ۴۹۲ ؛ قارل فوی ، برلین السنه شرقیه مکتبی بولتنی ، ج ۴ ، ۱۹۰۱ ؛ کنذا : کیپ ، عثمانلی نظمی تاریخی ، ج ۱ ، ص ۱۶۵ .

ایله، یکانه نسخہسی استابولده بایزید جامعی کتبخانه سنده محفوظ اولوب ۱۵۱۲ تاریخده «ا» کردیرلی حاجی کمال طرفدن تألیف ایدیلش اولان «جامع النظائر» اسمنده کی اثرده بولونانلردر. داها بر چوقلری، ایچینده ساده جه اسمی مذکور اولدینی ایچون، دوغرو اولمایه رق کندیسنه اسناد ایدیلشدر. حالبوکه یالکیزبو کیفیت بوندن صرف نظر ایتکی ایجاب ایتدیرر. چونکه شاعری غزل طرزنده کی شعرلرینک صوکنده اسمنی ذکر ایتیه سی معتاد ایهده نچکیه اورته سنده بویله برشی یامه سی ادب قواعدینه مغایردر. بوندن شونتیجه حیقارکه، اسکی نسخهلری موجود اولمایان بو متن دخی، لسان تاریخی نقطه نظرندن، بروشیقه کی نظره آینه ماز؛ یالکیزشوقدرینک قبولیه اکتفا ایدیله بیلرکه، صوتیات، لغات اعتباریه بونلرک یازیلش اولدینی اسکی آناتولی لسانی، الیوم آذربایجانده قونوشولمقده اولان آزرلی تورکجه سینه پک بویوک بر مشابہت عرض ایدر.

یونس، «امی» عد اولونوبور وبوتون وثائق اونی بو صورتله کوسترمکده در. «کیب» بو فکری قبول، «مه لیورانسکی» ایه رد ایتکده در. معافیله بوراده آکلاشمق لازمدر: «امی ساده جه مکتبده مدرسه ده قرآنه متعلق درس لکورمه مش» دیمکدر. حالبوکه یونس الهام طریقیله، تصوفی فیض آلمشدر. کندیمی شعرلندن برنده دیورکه: «یونس کول کتابخی اوقور، الله قلم آلامشدر» (ص ۳۰۶). اولیا و انبیانک مناقبی، شهسز فردوسینک شهنامه سندن آلمه او قدیم ایران اساطیرینی بیلوردی؛ «جلال الدین رومی» نک معنویاتی اوزرینه اولان تأثیری انکار اولوناماز. داها باشقه لری ده عالم اولدقلری حالده، احتمال محویتلرینه بناء، «امی» عنوانی آلمشدر. نته کیم «خلوتیه» طریقنک شعبه لرندن «سنایه» نک مؤسسسی «امی سنان» (وفاتی ۱۵۵۱)، ایله عینی طریقنک «یکیت باشی» شعبه سنک مؤسسس المالولی «سنان امی» (وفاتی ۱۶۶۴) بو جمله دندر.

یالکیز آناتولینک ۱۳ نجیدن ۱۵ نجی عصره قادارکی تاریخی دکیل، بو و بوندن اولکی دوره لرده بوتون اسلامی شرق عالمده دوران ایدن فکرلر، حتی مستشرقلر آراسنده، اوقادار آز معلومدرکه، بونلری تعمیق خدمت ایده جک اثرلر ممونیتله قارشیلانمقدردر. اونک ایچون بز «کوپریلی زاده محمد فؤاد بکک» یازدینی اثر کی، نظرلری حل اولونه جق مسئله لر اوزرینه جلب ایدن و بونلرک کوستردیکی برچوق یکی و آرتیق اولدن اولدینی کی تحریات ایچون غیرقابل وصول اولمایان منبعلر سایه سنده حل اولونه جقلرینی امید ایتدیرن جلدک انتشارینی سلاملامقده مسعود اولویورز.

قدماه هورآ

[بو مقاله « اسکی تورک درویشلری » عنوانی آلتنده، فرانز انستیتوسی طرفندن نشر ایدیلن « ژورنال ده ساوان » ده مندرحدر. « یکی سلسله، نومرو ۱ - ۲، کانون ثانی - شباط، ۱۹۲۲، ص ۵ - ۱۸ ». راغب خلوصی بک طرفندن ترجمه ایدیلشدر] .

« استانبولده بر تاریخ انجمنک تاسیسی و دارالفنونده تورک ادبیاتی تاریخی کرسیسک، وطن پرور حسیاتیله معروف محرریندن « کوپرلی زاده محمد فؤاد » بکه تودیعی، استانبول حکومتی اوقادار الیم ماجرالره سور و کله یین « تورانجیلیق » حرکتی، بالذات تورک لری نظر لری کندی تاریخلرینه عطف ایتمه لرینه خدمت ایله مشدر . بونک اوزرینه یکی وثیقه لر تحریسنه کیریشیلش، خصوصی قولکسیونلرله جامع کتبخانه لری آراشدر یلغه باشلانمشدر؛ آرتیق رسمی وقعه نویسلرک اسکی عثمانلی ایمراطورلغک حیاتی حقنده آنجاق صولوق . خلاصه ویردکرلرینه قناعت حاصل ایدیلش، و تامده زوال بولاجغی بر صیراده، بوقوتلی دولتک منشأ لری مسئله سی تعمیق ایدیلک ایسته نمشدر. موضوع بحث جلد، بونوع فکر حرکتلرینک محصولیدر. بوندن ماعدا، شوندن دولای ده ذکره شایان درکه مؤلفی اوروپا عرفانی آلمشدر؛ فرانسه و غالباً آلمانجه بیلور؛ انتقاد اصوللرمزی بیلور و تطبیق ایدیور؛ لسان مساعد اولدجه علمی تعبیرلری ترجمه، عکس تقدیرده متن داخلنه اولدینی کی لایتنجه حرفلرله درج ایدیور. آرقه سندن کندیسنی تقلید ایده نلر چیقارسه - که بونلرک چوق اولاجغنی ظن ایده رم - بو اثر، بر دور آچه جقدر : بوسایه ده امید اولونه بیلیرکه، عثمانلی سلطانلری پایتختک خصوصی و عمومی کتبخانه لرینک احتوا ایتدیکی قیمتدار خزینهلر میدانله چیقاریلش اولاجقدر . فؤاد بک، برچرق نوظلری آراسنده، دردست احضار اولان اثرلری میاننده، بالخاصه یونسدن اولکی شاعرلردن « کاشمیری » حقنده بر مخطره نشر ایده جکنی ده خبر ویریور [ص ۲۷۰، نوط]. بومتبحر تاریخینک مساعیمی محصوللرینک بر آن اول انتشاری تمی اولونور . بویکی وثیقه لر سایه سندده، شیمدی یه قادار بو دورده سی مظلم قالمش اولان آناتولی تاریخی، بکله نمه یین بر طرزده تنور ایده جکدر؛ غیر مطبوع متنلر و بونلره متعلق تدقیقلر انتشار ایتدکجه، هر طرفدن علاقه لرده اونسبتده آرته جقدر.

قد مانه هوآر

[ژورنال آزاتییک، ۱۹۲۳، کانون ثانی - مارت نسخه سنده مندرج مقاله دن راغب خلوصی بک طرفندن خلاصه ترجمه ایدیلشدر] .